

ירושת שררה

"שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבא אל אהל מועד לשרת בקדש" (שמות כט, ל)

ופירש"י וז"ל תחתיו מבניו - מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו, ימנהו כהן גדול תחתיו, עכ"ל. וכן שנינו בתו"כ (אחרי מות ה, ח) בזה"ל לכהן תחת אביו, מלמד שהבן קודם לכל אדם, יכול אע"פ שאין ממלא מקומו של אביו, ת"ל ואשר ימלא את ידו - בזמן שהוא ממלא מקומו של אביו הוא קודם לכל אדם, ואם אינו ממלא מקומו של אביו יבוא אחר וישמש תחתיו, עכ"ל.

ש"ץ שהזקין

והנה הרשב"א (בשו"ת א, ש) נשאל אודות ש"ץ ששימש כש"ץ למשך שלושים ושמונה שנים, וכשהזקין נתנו בנו במקומו. אך יש שטענו כי אינו ראוי כל כך לפי שאין קולו ערב, ולכן אמרו לאב כי אם יוכל להתפלל מוטב, ואם לא הכבד ושב בביתך.

ולעומת זאת טען הש"ץ כי אמנם תשש מקצת כחו, ועיניו כבדו מזקן, ואינו יכול לעיין ולקרוא בס"ת כפי שהיה נוהג, מ"מ ביתר הענינים המוטלים על הש"ץ לעשות ככחו אז כחו עתה.

ועוד טען כי אביו ואביו היו שלוחים כל ימי חייהם, ועוולה לא נמצאה בהם, ובנו אע"פ שאין קולו ערב, הרי הוא ממלא מקום אבותיו בכל הענינים ויקרא בס"ת במקומו, ויכתוב כל מה שעליו לכתוב לקהל כדי שלא יעברו על התקנה שיש מאבותם שמינו אותו עליהם לש"ץ כל ימי חייו בהסכמה ובחרם. ואין לשום אדם לשמש בשום דבר וענין שהוא צריך לש"ץ זולתו, או מי שישם במקומו כמו שמוכיח שטר התקנה. ורוב הקהל שהם כמו מאה וחמשים חסדים ורצונם להתנהג עמו במידת חסד ורחמים בשביל אבותיו שהיו שלוחי צבור של אבותיהם ושלחם, והם רוצים בבנו לסייע אותו בכל הדברים הנזכרים כל ימי חייו.

והשיב הרשב"א כי הדין עם הש"ץ מכמה טעמים, האחד, כי שורת הדין היא שמי שמתנה עם הציבור לשמש בפניהם בדבר מן הדברים, אינו מתנה בדווקא שיהא הוא משמש בעצמו לעולם באותו שימוש בלתי שיסייענו אחר לפרקים בזמן שאינו יכול, אלא דעת הקהל ודעת המשמש להיות הוא משמש בפניהם רוב הפעמים, ואם פעמים הוא צריך לסיוע אחרים, שיעמיד אחר תחתיו אותו זמן מועט שהוא צריך לסיוע.

ועוד, כי מתוך לשון התקנה נראה שמתחלה התנו עמו בכך בפירוש, שכן כתוב בלשון התקנה ואין לקהל למנות אחר לעזור לחזן הנזכר בשום דבר מהדברים הנזכרים לבד מי שימנה החזן הנזכר, ושלא יוכל שום אדם להתמנות עליו ולא לבא עליו בשום דבר מכל הדברים הנזכרים או השמוש הנזכר אלא בעצתו וברצונו, ע"כ. ופשוטן של דברים אלו נראה דהקהל מתחילה העלו על דעתן שיהא צריך החזן לעתים לעזור שיעזרנו ויסייענו בשמושו.

וכי עלה על דעת הקהל שיהא זה עומד בבוריו כל ימי חייו, שלא יחלה או שלא יקרנו אחד ממקרי בני האדם, ועם כל זה התנו בפירוש דאפילו יצטרך לעזר לא יהא רשות ביד הקהל למנות אחר שיעזרנו, וגם לא יהא אחר רשאי לעזור מדעת עצמו אלא אותו שימנה הוא מדעתו ורצונו, וגם אם יחלה שנה או יצא מן העיר שנה, אין הציבור יכולין למנות אחר אלא מי שימנה הוא שכן נוסח התקנה.

ואף אם לא יהא מבואר כל כך אלא מסופק, כיון שיש חרם בדבר הולכין להחמיר ולא להקל. ואין לאחר לערער עליו בדברים אלו. ואם הבן ראוי לכך אע"פ שאינו ערב בקולו כמו אם קולו אינו משונה, והוא הגון ואין מכשלת עברות תחת ידו, דבר ראוי הוא שיהא בנו קודם בסיועו לכל אדם.

ואף אם לא היה האב יכול לעמוד בשמושו, אם הבן ראוי לכך אע"פ שיש אחר טוב ממנו שורת הדין שיהא הוא קודם לכל אדם. **כי לפי מה שאני רואה ממנהג אותן המקומות הבנים מתמנים מדעת הצבור חזנים תחת האבות**, וגם זה היה אביו ואביו חזנים, וכלל גדול אמרו ז"ל בכל עניני המנויין שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם. **ואפילו כהן גדול אם היה בנו ראוי אף על פי שיש אחרים גדולים כמוהו או גדולים ממנו**

הבן קודם, שנאמר (ויקרא ו) והכהן המשיח תחתיו מבניו. וכ"ש עכשיו שאב קיים ומשמש בשמושו אלא שצריך עזר לקצת ימים שהדין נותן שיהא בנו קודם לכל אדם, עכ"ד.

ירושת כה"ג

ותמה עליו בחת"ס (שו"ת או"ח, יב) מדוע תלה זאת במנהגא הלא דין תורה כך הוא. ותו, מ"ט תליא בדעת הציבור **הא כתב** כיון דכופין אותם על כרחם למנות את הבן תחת אביו הממלא מקומו. ותו, מאי אפילו כהן גדול דקאמר, מאי רבותיה דכהן גדול בענין זה.

וכתב לבאר זאת עפ"י המבואר ביומא (עב, ב) דילפינן מקרא לכהן גדול שבנו קם תחתיו, וקשה דלמ"ל קרא להכי, הא בספרי דרשינן מדכתיב במלך בקרב כל ישראל לרבות כל המינויים בישראל, וכן כתב הרמב"ם (מלכים, א, ז) וא"כ למה לי ילפותא בפנ"ע לכה"ג.

ועוד דאמרו (שם) דמשיח מלחמה אין בנו קם תחתיו מדכתיב אשר יבוא אל אהל מועד, וכ"פ הרמב"ם (כלי המקדש ד, כא). ותמוה דמי גרע משאר מינויי ישראל, ובהכרח דלא נאמרה הלכה זו אלא במינוי מלך וכדומה כדוגמת המינויים המפורטים בירושלמי - שוטרי הרבים, גבאי צדקה, סופרי הדיינים ומכין ברצועות, אך שאר מינויים שיש בהם קדושה אינן בכלל זה.

ומה"ט בעינן למילף כהן גדול מקרא יתירא לרבות, וממעטינן משוח מלחמה, וכ"ש שאר מינויים שיש בהם קדושה. ולכן כתב הרשב"א דמינוי חזן הכנסת תליא במנהגא דיש מקומות שהנהיגו שהחזן של מקדש מעט הרי הוא ככהן גדול בביהמ"ק, וכשם שאנו נוהגים סלסול בביהמ"נ מדרבנן בכל דברים הנוהגים במקדש מן התורה [כמבואר ברמ"א או"ח, קנג. ובמג"א שם, מו] הכא נמי דכוותיה.

ומעתה מבואר היטב הא דכתב הרשב"א, דהא אף מינוי כה"ג דהוא מינוי של קודש טפי, מחוייבים למנות את בנו תחתיו, וכ"ש חזן שנראה קצת כשליח קהל לענין שאר דברים.

אמנם באבני נזר (יו"ד שיב, לה) כתב דלק"מ הא דפתח דבריו כתב הרשב"א ממנהגא, ולבסוף כתב מדינא, שהרי כבר פירש בשו"ע הרב (נג, לד) דהיינו לאפוקי אם המנהג שאין בנו קודם לאחר יעשו כמנהגם. והדין ודאי דין אמת, דלא עדיף מהמקבלים ש"ץ לזמן ובכלות הזמן מקבלים אחר.

ומלבד זאת י"ל דהרשב"א תרי טעמי קאמר, וכן מבואר ברמ"א (נג, כה) שהביא דברי הרשב"א הללו ולא הזכיר מאומה ממש"כ דכך היה המנהג, ואין כדאי להיכנס בפירצה דחוקה עקב קושיא קלה שכזו, עכ"ד.

להלכה

והנה הרמ"א (או"ח נג, כה) הביא דברי הרשב"א הללו להלכה, וז"ל ש"ץ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים, אע"פ שאין קול בנו ערב כקולו, אם ממלא מקומו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם, ואין הציבור יכולים למחות בידו, עכ"ל.

ובמג"א (שם, לג) הביא בשם הרשב"א דכלל גדול אמרו בכל המינויים, דהבן קודם אף אם יש אחרים הגדולים ממנו.

רבנות

עוד הביא בשם המהרשד"ם (פא) דמ"מ בנוגע לירושת מקומו של חכם הממונה להרביץ תורה או לדון לא אמרינן כן. וכן הביא בשם הרמ"ע מפאנו (בעשרה מאמרות) דכל המינויים הנוגעים לכתר תורה אין בניהם קודמין, רק **מהלל הנשיא נהגו שבניהם קודמין**, עכ"ד.

אולם מאידך בשו"ת דבר משה (א, הביאו הגרע"א בהגהותיו לאו"ח, נג) הביא בשם המבי"ט (ג, ר) שנקט בפשיטות דאיכא דין ירושה אף בתפקידים תורניים כמו רבנות, ואף אם יש כנגדו אחר ראוי וגדול ממנו מחוייבים להכתירו במקום אביו, ובלבד שאף הבן חכם וראוי וגדול.

וכן נקטו גדולי האחרונים הלא הם מהר"י אדריבי, ומהרש"ך, ובעל כרם שלמה, דאף במינויי תפקידי רבנות ישנה ירושה.

והוסיף שכן דעת הרמ"ע מפאנו (בעשרה מאמרות) הנ"ל שהביא המג"א, שהרי כתב **דמהלל ואילך נהגו אף במינויין של כתר תורה שבניהן קודמין**, עכ"ל.

אולם בחת"ס (שם) הביא דברי הרמ"ע מפאנו וביאר דבריו וז"ל, אלא מהלל ואילך ולא משום כתר תורה אלא להיות המלכות שבישראל מלכות הורדוס עבדא בישא ראו חז"ל להשלים כתר המלכות ע"י נשיאי התורה שהיו אז מזרע דוד המלך ע"ה, והורישו כתרם לבניהם מטעם שלטונות מלוכה לא מטעם התורה וההוראה, עכ"ל.

ומבואר דלמד בדבריו דמימי הלל הייתה תקנה מיוחדת לגבי הנשיאים שבישראל להוריש כתרם לבניהם, **ולא למלכות דעבדא בישא**. אך מעולם לא נאמרה ירושת שררה בתפקידים תורניים וכפי שהבין המג"א.

והנה ז"ל הרמ"ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות (חיקור דין ב, יט) ומילתא אגב אורחא בעיא לן למנדע דאע"ג דתניא בספרי (שופטים יז, ב) פרשת המלך שכל פרנסי ישראל בניהם יורשים תחתיהם, ובתו"כ (אחרי פר' ח') יליף מדכתיב גבי כ"ג (ויקרא טז, לב) ואשר ימלא את ידו דבעי ממלא מקום אבותיו. ובפרק הנושא (כתובות קג, ב) מוכח דסגי ממלא ביראה אע"ג דאינו ממלא בחכמה, הני מילי בכתר כהונה וכתר מלכות וכל דדמי ליה כגון שררותא דמתא, אבל גבי נשיא ואב"ד כיון שכתר תורה מונח בקרן זוית וכל הרוצה ליטול יבא ויטול, אין הדבר כן מדין התורה. לפיכך לא מצינו בנשיאים הראשונים שיהיו מנחילין כתריהם לבניהם אלא מהלל ואילך כו', ואפשר שכיון שקלקלו עבדי בית חשמונאי בבית שני ועמדו הורדוס ובניו וחטפו להם על ישראל מלכות שאינה הוגנת, התקינו בי"ד **שיהיה כתר תורה משלים לכתר מלכות** להושיב הבן על כסא אביו. וכבר זכרנו מילתא יתירתא דהוה בהלל והסכים הקדוש ברוך הוא על ידם שזכו לשלשלת היוחסין גדולה והיו כולם ראויין לנשיאות, עכ"ל.

ולשונו מורה לכאן כפי שפירש בחת"ס דאין להוכיח מהא לכתר תורה לחוד, אלא דהתקינו שיהא כתר תורה משלים לכתר מלכות.

דברי החנופה לאגריפס

עוד כתב בחת"ס דלאור הדברים הללו יש להצדיק דברי חכמי ישראל (כדאיתא בסוטה מא, ב) שאמרו לאגריפס אחינו אתה, דחלילה לומר שהורו הוראת שקר, אלא דלפמשנ"ת כפ' וינתם הייתה כי היות מלכנו האמתי בראשנו נשיא מבית הלל, ולא חשבו לזה אגריפס אלא לממונה בעלמא, ולזה כשר כל שאמו מישראל, ולא בעי ממובחר שבאחיר. ומ"מ הואיל ובלשון חנופה אמרוהו נענשו, אך לא הורו שקר חלילה.

דברי הרשב"א בזה

והביא בחת"ס (שם) כי בתשובות הרשב"א מוכח כמש"כ מהרשד"ם, דלפי מה שכתב להוכיח מדברי הרשב"א אלמלא קרא מינויו של הכה"ג לא היה עובר בירושה לזרעו, משום דהויא משרה דקדושה, וא"כ ה"ה כל מינויי רבנות אינן עוברים בירושה.

משה רבינו

עוד הוכיח בחת"ס ראייה גדולה מכולן [כלשונו] דתפקידי הרבנות אינם עוברים בירושה, מהא דאיתא במדרש (פנחס) עה"פ יפקוד אלקי הרוחות וגו', שהיה משה סבור שבניו יורשים מקומו ונוטלים שררתו וכו', אמר לו הקדוש ברוך הוא לא כמו שאתה סבור וכו', הרבה שרתך יהושע והרבה חלק לך כבוד והוא פורס את מחצלאות וכו', נוצר תאנה יאכל פריה וכו', עכ"ל.

והנה מרע"ה עצמו ביקש בתפילתו מאת ה' כי העדה זקוקה לאיש אשר יצא לפנייהם ואשר יבוא לפנייהם, ואשר יכול לעמוד נגד רוחו של כל אחד ואחד כמבואר במדרש. ואילו היה יודע בבניו שמשוללים מידות אלו, לא היה מבקש להם גדולה שהיה סותר את עצמו בתפילתו. ובוודאי היו בניו ראויים לכך, ואף הקב"ה לא אמר כי יהושע הגון יותר לכך, אלא זכה לכך היות והיה מסדר הספסלים והמחצלאות, ובהכרח דהא כתיב תחתיו מבניו לא נאמר בכתר תורה.

איברא דדבריו צ"ע טובא שהרי היה למשה רבינו ע"ה דין מלך [ראה שמו"ר מח, ד. ותנחומא תצווה ב ועוד] וא"כ אמנם מדין כתר תורה לא היה כוחו להוריש, מ"מ הלא מדין המלכות שתעבור בירושה כשם שהיה בתקופת הנשיאים מהלל ואילך. [ושו"ר שכן העיר באבני נזר הנ"ל].

פמ"ב עוד העיר באבני נזר (שם) **פתב** וז"ל מה שכתב החת"ס בסוף התשובה וראיה הגדולה שבכולן מה שמצינו במדרש וכו', במחכ"ת הרמה אינני רואה בזה ראיה כלל, שמלבד שבאבות דר"נ [ל"מ, ועי' מד"ר פנחס כא, יד] מפורש שהקב"ה השיב למרע"ה בניך לא עסקו בתורה, אבל אם היו עוסקים בתורה והיה ממלאים מקומו היה יורשים גדולתו, וכו', עכ"ל.

הא דבני משה לא ירשו את שררתו

ובטעם הדבר דבני משה לא ירשו שררתו, ביאר באבני נזר עפ"י דברי הזוה"ק (יתרו) עה"פ ואת שני בניה - ר' אלעזר אמר הא משה הוה מזדווג באתר אחרא קדישא עילאה, ולא יקרי למיקרי להון בניו. ועוד איתא שם בסמוך ודאי בגין יקרא דשכינתא אזדווגתא עילאה דאזדווג ביה במשה כתיב בניה.

וידועים דברי הזוה"ק (ריש חקת) עה"פ של נעליך מעל רגליך, דכאן נרמז לו לפרוש מן האשה דאזדווג בשכינתא. וזהו פירוש הפסוק אל תקרב הלום - אין הלום אלא כהונה אין הלום אלא מלכות, כדאיתא במדרש (שמו"ר סוף ב). והיינו שלא ירשו בניו כנ"ל, ותיכף אמר הטעם של נעליך מעל רגליך דאזדווג בשכינתא ובדרגא דילך אינם קרויין בניך אלא בניה, ואינם יורשים בגדולתך. ויותר היה נקרא יהושע תלמידו בנו, ע"כ.

ואין סתירה בדבר להא דאיתא באבות דר"נ דטעם הדבר הוא משום שבניו לא היו עוסקים בתורה, דהנה מבואר במהר"ל (נתיבות עולם, נתיב האמת) דהא דבניו של משה לא הייתה מעלת בני אהרן לירושת שררתו, משום שמה היה במדרגת אמת, ועסק הולדת בנים דורש צניעות היוצאת מעט מדרך האמת, ולכן לא היו בניו דבוקים במדרגתו [וכעין דברי הזוה"ק הנ"ל], ואילו היו קרויים בניו והיה בהם מעלתו הגדולה היו עוסקים בתורה כבני אהרן.

דברי הרמ"א בזה

כתב הרמ"א (יו"ד רמה, כב) וז"ל מי שהוחזק לרב בעיר, אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו, אע"פ שבא לשם אחר גדול ממנו. אפילו בנו ובן בנו לעולם קודמין לאחרים, כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת, עכ"ל.

והנה מקור דברי הרמ"א הללו הוא בדברי הריב"ש (רעא) שכתב וז"ל חכם שמת בנו קם תחתיו מן הדין, וכן אמרו בתו"כ גבי כה"ג ואפילו היה אחר גדול ממנו בחכמה בנו קודם. וכדאמרינן בכתובות (קג, ב) אע"פ ששמעון בני חכם, גמליאל בני נשיא, שביראת חטא ממלא מקום אבותיו הוה. [פי' דר"ג היה ראוי לירושה יותר כיון שגדול היה בשנים מר"ש, אע"פ שר"ש היה גדול בחכמה]. וכ"ש שאין ממנין אחר שאינו בנו אע"פ שהוא גדול בחכמה, אלא אע"פ שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו, עכ"ל.

ובחת"ס (שם) כתב על דברי הרמ"א הללו, וז"ל ומש"כ הרמ"א שבניו קודמים, אהחזיק עצמו בשררה קאי, אבל לא אהוראה ורבנות, עכ"ל.

אכן דבריו פלא שהרי מקור דברי הרמ"א הוא הריב"ש, ושם כתב להדיא דאיירי בירושת רבנות, וצע"ג.

ואכן מצינו דהחת"ס (או"ח, יג) חזר בו מדבריו אלו, וכתב וז"ל ועיינתי בזה לקיים דברי הרמ"א, דודאי נשיא התורה בזמן חז"ל היה כעין מינוי קדושה לבד לא שירות וזה איננו בירושה, אך עכשיו הוא כמשועבד לקהל לעשות צרכיהם בשכר ולא גרע מש"ץ. ואטו מפני שהוא ג"כ שר בתורה מגרע גרע. הרי קמן דמהלל ואילך אע"פ שהיה נשיא תורה, מ"מ כיון דפתח בהו ג"כ זכר למלכות, בי"ד ירשו בניהם ה"נ דכוותיה, עכ"ל.

וכן הסיק באבני נזר (שם) וז"ל ובעיקר הדין מפורש בתשובות הריב"ש (רעא) ובמבי"ט (ג, ר) דבמינוי תורה בנו קודם. וברבי"ש הביא שם הא דספרי גבי מלך, והא דת"כ גבי כה"ג, ודברי הרמב"ם (מלכים) וכן המבי"ט (רעא) ודלא כמהרשד"ם.

וכבר עשה מעשה הרב הגדול המקובל האלקי מהר"ש אלקבץ בצפת, שאחר שהסכימו כל בני הקהל על מהר"ם אלשיך להושיבו בראש והתחילו לחתום, מנעם מהר"ש אלקבץ הנ"ל עד שיגדיל בנו של הרב מו"ה אברהם שהיה חכם הקהל. וכאשר היה בן י"ג שנה הושיבוהו בראש. ואף שמהר"ם אלשיך היה אז בן ששים שנה. הנה שהשווה חכם הקהל לדין מלך והמתין לבנו הקטן עד שיגדיל, וקי"ל בכל מקום מעשה רב, עכ"ל.

רב ראשי

אך סיים בחת"ס וז"ל דמ"מ בענין רבנות דמדינה שעיקרו שיהיה גדול מכל רבני המדינה ושישאלו ממנו ועל פיו יצאו ויבואו, ואם איננו גדול מהם בודאי לא יועיל ירושת אבותיו, ואי גדול מכולם אזי אפילו איכא בעלמא גדול מזה מ"מ זכות אבותיו יעמדו לו להקדימו, עכ"ל.

בדברי הרמב"ם

והנה רבי דוד פארדו בפירושו לספרי (שופטים) נקט דדעת הרמב"ם דבשררת רבנות אין ירושה כשהאחר גדול טפי, דהנה כתב הרמב"ם (תלמוד תורה ג, א) וז"ל שלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה כתר כהונה כתר מלכות, כתר כהונה זכה בו אהרן וכו', כתר מלכות זכה בו דוד וכו', כתר תורה הרי מונח ועומד לכל שנאמר וכו', עכ"ל.

ובפשוטו יפלא מדוע הביא הרמב"ם מאמר זה, הלא אין דרכו של הרמב"ם להביא בחיבורו דברי אגדה. ובוודאי שבכוונתו לאפוקי דליכא בשררה דתורה דין ירושה, [ושמא לכך התכווין לרמוז הרמ"ע מפאנו הנ"ל וז"ל אבל גבי נשיא ואב ב"ד כיון שכתר תורה מונח בקרן זוית וכל הרוצה ליטול יבא ויטול, אין הדבר כן מדין התורה, עכ"ל].

אם חתן יורש שררת רבנות חמיו

בתשובות והנהגות (ג, תס) נשאל אודות רב שנלקח לבית עולמו, וחתנו דורש שימנוהו למלא מקומו, האם חובה להישמע אליו ולמנותו.

והשיב על כך, שכבר מצינו שנחלקו בזה גאוני עולם, שבשו"ת הרמ"א (בסופו) הביא תשובת הגאון רבי שאול בן הרב העשיל זצ"ל שכתב בפשיטות דחתנו כבנו, והביא מירושלמי דלא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגלו אלו בניו של הלל והיינו בנים ובנות. אולם בעבודת הגרשוני (מט) נחלק עליו וס"ל דאין חתנו יורש, שהרי בתו אינה יורשת שררה דרבנות.

ומעתה כתב לחדש דיתכן כי ההלכה למנות את בניו לירושת שררתו אינה כירושת ממנו, אלא זוהי חובת הציבור לכבד את הנפטר ששימש כל ימי חייו אצליהם ברבנות להמשיך כן בזרעו אחריו אם ראויים לכך. וזרעו לענין זה כולל בנים ובנות שהרי כבוד הוא לנפטר שחתנו כבנו ממשיך אחריו. אך מדברי הפוסקים משמע שיש בדבר דין ירושה ממש, וצ"ע.

ירושת מלך

כתב החינוך (תצז) וז"ל ומאחר שנתמנה למלך זכה במלכות לו ולבניו, כמו שכתוב למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. הניח בן קטן משמרין לו במלוכה עד שיגדיל, כמו שעשה יהוידע ליואש. וכל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה, והבן הגדול קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות שהם במעשה או בשם כבוד מן השמות הנכבדים, וכל המנויין שבישראל, ירושה לבנו ולבן בנו ולבן בנו כו' עד עולם, והוא שיהא ממלא מקום אבותיו ביראת שמים. אבל כל מי שאין בו יראת שמים, אע"פ שחכמתו מרובה, אין ממנין אותו למנוי מן המנויין שבישראל, עכ"ל.

ומקור דבריו בספרי (שופטים, הובא בהגמ"י) דאיתא בזה"ל, כאן שנינו הוא ובניו, שאם מת עומד בנו תחתיו, מנין לכל פרנסי ישראל שבניהן עומדין תחתיהן, ת"ל בקרב ישראל כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו, עכ"ל.

מקרב אחיך

עוד כתב החינוך (תצח) וז"ל שנמנענו מלהקים עלינו מלך איש שלא יהיה מזרע ישראל ואפילו יהיה גר צדק, ועל זה נאמר (דברים יז, טו) לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא. ואמרו זכרונם לברכה בספרי לא תוכל לתת עליך איש נכרי - זו מצות לא תעשה. וכמו כן שאר המינויין אין ראוי שנמנה עלינו בדבר מהדברים לא מינוי תורה ולא מינוי מלכות איש שיהיה מקהל גרים עד שתהא אמו מישראל מדכתיב שום תשים וגו'. ודקדקו זכרונם לברכה (קידושין עו, ב) כל שימות שאתה משים עליך לא יהיו אלא מקרב אחיך.

שורש המצוה ידוע, כי מהיות הממונה לראש נשמע לכל בכל אשר ידבר, צריך להיות על כל פנים מזרע ישראל שהם רחמנים בני רחמנים, כדי שירחם על העם שלא להכביד עולם בשום דבר מכל הדברים, ויאהב האמת והצדק והיחוס, כי ידוע בכל שהוא ממשפחת אברהם אבינו ע"ה שיש בה כל טובות אלו, וכעין שאמרו חכמי הטבע שטבע האב צפון בבניו, עכ"ל.

אמו מישראל

מצינו שנחלקו הראשונים האם ניתן להעמיד מלך שאביו גר ואמו ישראלית, או שמא לא, דדווקא לשררות מעמידים אף כשאביו גר ולא למלוכה.

דלדעת הרמב"ם (מלכים א, ד) אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל. ואילו לדעת התוס' (סוטה מא, ב) לא אמרו כן אלא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא, אך מלך כיון דחזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך, הרי קפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל.

אכן דעת הרמב"ם טעונה ביאור, דלדבריו במה חטאו חכמי ישראל כשאמרו לאגריפס אחינו אתה, הלא אמו הייתה מישראל. אכן הרמב"ם לשיטתו (בפיהמ"ש סוטה ז, ח) **כתב** דאגריפס היה מקהל גרים ולא הייתה אמו מישראל ולכן היה אסור למנותו כלל.

אביו מישראל

ובמנח"ח הביא בשם הכס"מ דכ"ש דאם אביו מישראל שפיר דמי. ובזה מבאר הא דרחבעם בן שלמה היה מלך הגם שבא מנעמה העמונית.

עוד הביא בשם הנו"ב"י דלא קפדינן אלא אתחילת שימה דתהוי מקרב אחיך, והיות ורחבעם היה יורש משלמה המלך לא בעינן דיהיה מקרב אחיך ממש, כיון דמלכותו באה בירושה.

ובפרדס יוסף הביא בשם ספר שם אריה, דלפמש"כ הנו"ב"י יש להוכיח מהמדרש שהביא החת"ס גבי בניו דמשה רבינו ע"ה דירושת רבנות הויה בירושה, שהרי אשת משה רבינו ע"ה לא הייתה מזרע ישראל, וא"כ יפלא כיצד סבר משה שבניו ירשו שררתו. ובהכרח דהיות והרבנות עוברת בירושה, דיינו בזה שמשה היה מישראל, הגם שאשתו לא הייתה מזרע ישראל וכדברי הנו"ב"י. אך הביא דהחמ"ד"י כתב דמסיבה זו הקב"ה נמנע מלהסכים למשה, כיון דבעינן אמו מישראל, אך צ"ע דמבואר במדרש טעמא אחרינא משום שיהושע היה מסור וכו'.